

Slutrapport

Finansiering: SLO-fonden

Ökad barnsäkerhet i jordbrukstraktorer

Niklas Adolfsson

2012

Inledning

Gården och jordbruket är i första hand en arbetsplats för lantbrukaren och de anställda som finns på gården. Men lantbrukarens bostad ligger ofta i nära anslutning till gårdens djurstallar och andra ekonomibyggnader, vilket samtidigt gör arbetsplatsen till en potentiell lekplats för barn. Varje år förolyckas två till fyra barn i lantbruket. Under 2011 omkom tre barn och i de olyckorna var traktorer inblandade i alla fallen (LRF, 2012a). Maskiner är en av de vanligast förekommande faktorerna vid olyckor med barn inblandade i lantbruket (Lindahl & Adolfsson, 2008).

Sikten vid traktorkörning kan vara begränsad särskilt i området närmast intill traktorn. Det finns hjälpmedel att ta till vid traktorkörning, till exempel backkameror, för att risken för att backa på ett barn ska minska. Men flera olyckor och tillbud händer också då barnet åker med i traktorn. Olyckan eller tillbudet går ofta till så att barnet ramlar ur traktorn för att dörren är öppen eller för att dörren går upp under färd. Dessa olyckor, och tillbud, blir naturligtvis mycket traumatiska för alla inblandade.

Stora traktorer har ofta en passagerarstol, som främst är till för en instruktör vid utbildning av lantbrukaren i hur traktorn fungerar. Passagerarstolen medger att en extra person kan följa med i hytten utan att förarens rörelsefrihet påverkas.

Om lantbrukarens traktor har en sådan får barn ofta åka med i traktorn. Men om traktorn inte har ett extra säte så händer det i alla fall att barn får åka med. Det finns ”instruktörssäten” att eftermontera, liksom bälten, till nyare traktorer. I många mindre traktorer får inte ett extra säte plats, vilket gör det svårt att göra traktorfärden med barn säker.

Självklart ska ett barn kunna åka med pappa eller mamma i en traktor om inga andra alternativ finns för barnpassning, men på ett villkor, att barnet sitter bältrat i ett säte.

Syfte

Syftet med projektet var att undersöka i litteratur och tillsammans med lantbrukare och traktoråterförsäljare vilka möjligheter som finns för att göra ett barns färd i en traktor säker om nu barnet måste åka med.

Mål

Målet med projektet var att bidra till att antalet barnolyckor med traktor minskar genom att informera lantbrukarfamiljer om de möjligheter som finns för att göra barnens färd i traktorer så säker som möjligt.

Metod

Projektet började med att en litteraturstudie gjordes för att se om liknande projekt har utförts och för att hitta andra publikationer i ämnet. Litteraturstudien omfattade även standarder och föreskrifter kring barns eller andra passagerares färd i jordbrukstraktorer.

Sedan gjordes en enklare intervjustudie med lantbrukare och traktoråterförsäljare. Intervjuerna gjordes dels på telefon, dels på plats hos lantbrukaren eller återförsäljaren. Totalt gjordes sex intervjuer av lantbrukare, varav fem var telefonintervjuer. Projektet tog fram ett frågeformulär med tolv frågor som stöd under intervjuerna med lantbrukarna.

Två återförsäljare av traktorer och tillbehör kontaktades per telefon och ytterligare två genom besök för att få information om deras produkter och de möjligheter som finns för en säker färd för barn. Under studiebesöken hos traktoråterförsäljarna tittade också projektet på hur en säker sittplats för ett barn i en traktor kan se ut.

Resultat

Litteraturstudien

Litteraturstudien visade att det finns en del studier och artiklar om barns miljö på lantbruksgårdar, men också om barn i andra miljöer. SLU har gjort ett omfattande arbete kring ”barn och ungdomars säkra arbete (BUSA)” (Alwall Svennefelt & Lundqvist, 2011). Studien ledde till råd och riktlinjer för barn och ungdomars medverkan i arbete på hästgården, grisgården och mjölkgården. Deras enkätundersökning, gällande barns medverkan i lantbruksarbete och eventuella olycksfallsrisker, visade att av de familjer med barn i åldrarna 7 till 18 år var det 87 procent (226 st) som hade barn som deltog i lantbruksarbetet. Studien visade också att 12 procent av familjerna hade barn i åldrarna 11 till 13 år som körde traktor. Detta förhållande är viktigt att känna till, därför att det betyder att barnen oftast är delaktiga i vad som händer på lantbruket och känner till traktorer och andra maskiner. Studien fann också att föräldrarna ser barnen som en del i det familjeföretag man bedriver. Steget till att låta barnen åka med i traktorn, även när barnen är små, är därför inte så stort.

Carlsson (2010) har skrivit en avhandling i ämnet barns (0-6 år) utsatthet för olycksfallsrisker i hemmiljön. Fokus låg på hur föräldrar följer de olycksförebyggande råd som de får med sig hem från barnhälsovården. Några av slutsatserna i avhandlingen är att föräldrar underskattar barns räckvidd och snabbhet men överskattar barns förmåga att förstå risker. Dessa resultat kan översättas till lantbruket med att när ett barn åker med i en traktor kan mycket hända på kort tid om inte föraren är uppmärksam. Barn är vigare och rör sig ofta snabbare än man tror och kan nå dörrhandtaget eller andra spakar i hytten utan att föraren märker det. Detta kan vara en anledning till de olyckor och tillbud som sker i traktorer idag. Det är därför inte bara viktigt att barnet är fastspänt under färden i traktorn utan också att föraren hela tiden har barnet under uppsikt.

I USA har ett projekt intervjuat familjer med olika typer av barnolycksfall på gårdar som lett till sjukhusbesök och jämfört deras förhållanden med familjer som inte haft något barnolycksfall (Stueland m fl, 1996). Studien tittade alltså inte bara på olycksfall som skett vid en traktor utan i olika typer av situationer. På frågan om barnen får åka med i traktor, svarade 22 procent av familjerna med olycksfall nej och 78 procent ja. Av de familjer som inte haft något barnolycksfall svarade 42 procent nej och 58 procent ja. Det var generellt större risk, i denna studie, för barnolycksfall om familjerna lät barnen åka med i traktorn än om de inte gjorde det. På frågan om barn under 16 år fick köra traktor så svarade 43 procent av familjerna som haft ett olycksfall nej och 57 procent ja. Av de familjer som inte haft något barnolycksfall svarade 61 procent nej och 39 procent ja. Risker i detta fall större för barnolycksfall om barn under 16 år fick köra traktor än om de inte fick göra det. Det var fler parametrar än dessa två i studien som stärker de resultaten.

Arbetsmiljörreglerna i Sverige finns reglerade i Arbetsmiljölagen och i Arbetsmiljöverkets författningssamlingar (AFS). AFS 2004:06 "Användning av traktorer" och AFS 1996:1 "Minderåriga" är de aktuella föreskrifter som innehåller skrivningar om barn och traktorer. I skriften om traktorer (AFS 2004:06) står det ingenting om medpassagerare i traktorer. Däremot står det i de tekniska kraven att "Förarhyttens dörrar skall inte oavsiktligt kunna gå upp eller slå igen". I AFS 1996:1 nämns ett antal arbetsuppgifter som är förbjudna för minderåriga under en förteckning över riskfyllda arbetsuppgifter, till exempel arbete som förare eller skötare av fordon och redskap såsom traktor med vinsch, last-, skördar- eller grävaggregat eller frontlastare med redskap samt traktor med annan lyftanordning än trepunktskoppling. Vidare nämns även arbete med rotorkultivator, jordfräs, rotorslättermaskin, skördetröska samt snöslunga. Det står inget i de båda skrifterna om riskerna med att ha barn som passagerare i traktorer.

Arbetsmiljöverket har även gett ut en broschyr/checklista med tio punkter om "säkrare traktorkörning" (Arbetsmiljöverket, 2002). I broschyren finns några punkter om barn och när de är medpassagerare i traktorn. Den uppger om vikten av att barnen sitter säkert, att de inte kan komma åt reglage eller att de kan öppna dörrar och fönster. Lantbrukarnas riksförbund (LRF) har också tagit fram en checklista som man kan ladda ner från LRF:s webbplats, www.lrf.se, som heter "Barn på gården" (LRF, 2012b). Den informerar om de farligaste platserna och hjälper lantbrukaren med att gå igenom gården med den medföljande checklistan.

Intervjustudien

Totalt gjordes tio intervjuer, varav tre gjordes under personliga besök hos lantbrukare/återförsäljare och de övriga som telefonintervjuer.

Lantbrukare

Ett antal frågor ställdes till de sex lantbrukarna, som deltog i intervjustudien. Av de deltagande lantbrukarna var fyra män och två kvinnor. Tabell 1 visar uppgifter om åldrar, kön och vilka arbetsmaskiner gården har, samt om maskinerna har ett extra säte med bälte.

Tabell 1. Uppgifter om de intervjuade lantbrukarna. K=kvinnor och M=man.

	Ålder och kön	Antal barn, ålder	Antal arbetsmaskiner	Lägsta ålder som passagerare	Säte/Bälte
Gård 1	50 år, M	3, 6-9 år	2 traktorer	1-2 år	ja/ja
Gård 2	50 år, K	3, 11-20 år	1 traktor	5 år	ja/nej
Gård 3	34 år, M	2, 3-5 år	4 traktorer, 1 traktorgrävare	1-2 år	ja/nej
Gård 4	50 år, K	3, 19-29 år	3 traktorer, 1 lastmaskin	1-2 år	Ja/nej
Gård 5	42 år, M	1, 11 år	3 traktorer, 1 lastmaskin	6 år (då köptes gården)	Ja/nej
Gård 6	57 år, M	4, 21-34 år	3 traktorer	3 år	nej/nej

Gård 2, 4 och 6 hade äldre barn som inte bodde hemma på gården längre. Frågorna gällde dock även deras uppväxt. Barnen på gård 4 och 6 hade följt med i traktorn som små genom att sitta i knät på traktorföraren. Barnen på gård 3, 4 och 6 hade också följt med genom att sitta/ligga på en bädd bakom förarstolen i traktorn eller traktorgrävaren. Alla barn hade hjälpt till på gården i olika omfattning. Det var alla föräldrars uppfattning att barnen ska sitta fastspända i traktorn när de åker med. Alla intervjuade var också nogga med att berätta för barnen vad de inte fick göra och att de skulle hålla sig undan när det var mycket traktortrafik på gården.

På gård 1 bär barnen hockeyhjälm i traktorn när de är små, då de kan slå i huvudet om de somnar. Lantbrukaren berättade att det är som på lekis, där barnen måste ha hockeyhjälm utomhus vintertid. Han sa också att det är väldigt uppskattat att få åka med, vilket gör att man känner att man kan bjuda dom på nåt kul när det annars inte blir så mycket av med semesterresor och sånt som andra familjer ägnar sig åt.

På gård 2 berättade lantbrukaren att de försöker att inte ha barnen ute när de arbetar med traktorn. Hon går oftast ett varv runt traktorn innan hon kör iväg. En gång gjorde hon inte det och backade på en hund med skadad tass som följd. Hon försöker alltid backa in till parkeringsplatsen på kvällen för att sedan kunna köra

ut rakt fram på morgonen. Barnen bär alltid hörselskydd när de färdas i traktorn. Lantbrukaren berättade om händelser där barnen ett fåtal gånger kommit åt fram/back-spaken på deras traktor men att ingen olycka hände då.

På gård 3 är barnen alltid med och lämnas aldrig ensamma. På kvällen bär barnen reflexväst för att synas ordentligt. Lantbrukaren går alltid ut ur höger dörr på traktorn då barnen är med för att undvika att de ramlar ur traktorn. Han berättade att det är högt från extrasätet till marken. Han tycker att det är viktigt att inte förbjuda en massa saker, men däremot att säga till vad de får göra och inte.

Lantbrukaren på gård 4 berättade det är både bra och dåligt att barnen åker med i traktorn, man vet var de är, men det är samtidigt riskfyllt. Lastmaskinen är ingen bra maskin att ha barn i då den inte har något bra utrymme för passagerare. Hon sa också att det är problematiskt med barn på besök, som inte alltid är vana vid lantbruk. Hon pratar med dem om olika faror, framförallt olika maskiner, såsom traktorn, när de är där.

Under intervjun med lantbrukaren på gård 5 berättar han att han säger till sitt barn att hålla sig undan maskinerna. Han sa också att det är ett problem när det kommer kompisar på besök. Är det flera barn på besök, så låter han traktorn stå.

Lantbrukaren på gård 6 berättade att så här i efterhand fanns det situationer när det kanske inte var så bra att barnen följde med, men att det aldrig hände något. Till exempel hände det att barnen kom åt hydraulspakarna när de satt på en bädd bakom förarstolen. Vidare berättade han att han alltid såg till att dörrarna var stängd på traktorn när barnet åkte med. Barnen hade bra koll på vad man fick göra och inte göra, värre var det när barnen hade kompisar med sig. Det var då det hände tillbud, att de ramlade från balar till exempel. Kompisarna hade oftast ingen vana från att vistas på gård. Lantbrukaren sa att det vore bra om det fanns en speciellt utformad barnstol med bälte som man kunde ha i traktorn. Han kom ihåg att på de gamla Ursus traktorerna från 70-talet fanns ett extra säte bakom förarstolen och det pratades ofta mellan bönder i trakten att det var bra, för då kunde man ha med barnen där.

En av frågorna handlade om vid vilka arbetsmoment som barnen fick åka med och de flesta svarade vid inomgårdsarbeten av olika slag, till exempel när djuren ska få foder. Några lät även barnen följa med ut på fältet, till exempel vid harvning och vid hämtning av hö.

Traktoråterförsäljare

Fyra traktoråterförsäljare i Mälardalen intervjuades. Företagen var återförsäljare av Case IH, Claas, Fendt, John Deere, Massey Ferguson, New Holland och Valtra. Alla återförsäljare berättade att det inte var några problem att eftermontera passagerarstolar med bälte på traktorer som är tio år gamla eller yngre. Framförallt på lite större modeller, från 100 hk, men även på en del mindre traktorer. På de flesta nya lite större traktorerna idag är passagerarstol eller instruktörssäte standard och oftast med bälte (figur 1).

Figur 1. Exempel på passagerarstol med bälte i en ny traktor med 110 hk.

En återförsäljare berättade att en modell hade bälte på passagerarstolen men inte på förarstolen som standard. På vissa traktorer kan man fälla upp/ned sätet för att göra det lättare att gå in i och ur hytten. På andra traktorer kan man fälla ner ryggstödet på passagerarstolen och på så vis få en plan arbetsyta.

Kostnaden för att eftermontera ett bälte ligger runt 1 000 kronor och det är inget problem för lantbrukaren att själv montera det. Det är viktigt att tänka på att säkerheten med ett midjebälte inte går att jämföra med den säkerhet som man får med trepunktsbälten, som finns i dagens personbilar. Kostnaden för att köpa en passagerarstol med bälte ligger runt 5 000 kronor. Även passagerarstolen kan eftermonteras av lantbrukaren utan några svårigheter. Nyare traktorer är normalt förberedda för ett extrasäte. Observera att prisuppgifterna endast är exempel och att kostnaden både kan vara lägre och högre.

Diskussion

Litteraturstudien visade att tidigare projekt har tittat på vilka förhållanden som råder på gårdar som har råkat ut för olyckshändelser med barn inblandade samt hur vanligt det är att barnen är med i arbetet. Resultaten kan man tolka som att om barnen får delta mer i lantbruket, till exempel köra traktor eller åka med i traktorn, så ökar också risken för barnolycksfall.

De lantbrukare som intervjuades var alla säkra på att om deras traktor hade bälte till passagerarstolen så skulle barnen få lov att använda det om de skulle åka med. Ingen av traktorerna på de intervjuade lantbruksföretagen var utrustad med passagerarstol med bälte och på en gård fanns det inte heller någon passagerarstol att använda då barnen var små. Det kan finnas flera anledningar till detta. Bland annat att det inte fanns passagerarstol i traktorn i standardutförandet vid köpet av den nya, eller begagnade, traktorn eller att lantbrukaren helt enkelt inte frågade om det går att extrautrusta traktorn. Vidare kan det bero på att lantbrukaren inte hade några barn vid köpet, men det kan också bero på att lantbrukaren tyckte att det skulle bli en för stor merkostnad för att det skulle vara intressant. Det kan också vara så att lantbrukaren helt enkelt inte känner till att det går att köpa ett extra säte med bälte, eller bara bältet. Har lantbrukaren redan en traktor då familjen skaffar barn, så prioriteras kanske andra investeringar på gården högre än att köpa extrautrustning till en eller flera traktorer.

Slutsatser

En grundinställning, ur olycksfalls- och belastningsskadesynpunkt, måste vara att barn inte ska få följa med i traktorn, även om traktorn har passagerarsäte med bälte. Barnet utsätts för olycksfallsrisker och dessutom för buller, helkroppsvibrationer och luftföroreningar. Men, som några av de intervjuade lantbrukarna påpekat, så är barnens färd i traktorn ett bra sätt att passa barnet på, istället för att barnet inte är under uppsikt på gården med alla de faror som det kan innebära.

Några rekommendationer till lantbrukare som har med sig barn i traktorn är:

- Se alltid till att barnet sitter bältade i ett extra säte.
- Gå ut ur höger dörr då barn sitter i passagerarstolen, ta med startnyckeln.
- Kör alltid traktorn med stängda dörrar.
- Ha alltid uppsikt över barnet, även om det sitter fastspänt med bälte.

Några allmänna rekommendationer till lantbrukare med barn på gården är:

- Ta ur startnyckeln ur traktorn för att förhindra att barn startar den.
- Backa in traktorn till parkeringsplatsen när dagen är slut.
- Gå alltid ett varv runt traktorn innan du kör iväg.
- Det är viktigt att berätta om faror på gården, även för barnets kompisar.

Referenser

- AFS 2004:06. 2004. *Användning av traktorer*. Arbetsmiljöverket.
- AFS 1996:1. 1996. *Minderåriga*. Arbetsmiljöverket.
- Arbetsmiljöverket, 2002. *Säkrare traktorkörning*. ADI 518. Arbetsmiljöverket.
- Alwall Svennefelt, C. & Lundqvist, P. 2011. *Barn och ungdomars säkra arbete (BUSA) - råd för medverkan i arbetet på häst-, gris- & mjölkgården*. Rapport 2011:10, Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap, SLU.
- Carlsson, A. 2010. *Child injuries at home – prevention, precautions and intervention with focus on scalds*. Doctoral Dissertation 2010:1. Malmö University, Faculty of Health and Society.
- Lindahl, C & Adolfsson, N. *En olycka händer så lätt – exempel från jordbruk och ridskolor*. JTI Informerar, nr 119. JTI - Institutet för jordbruks- och miljöteknik.
- LRF, 2012a. Personlig kommunikation, Anders Danielson, LRF.
- LRF, 2012b. *Barn på gården*. LRF Informerar. Lantbrukarnas Riksförbund.
- Stueland, D.T., Lee, B.C., Nordstrom, D.L., Layde, P.M. & Wittman, L.M. 1996. *A population based case-control study of agricultural injuries in children*. In: *Injury Prevention*, 1996; 2: 192-196.